
Tendenser i håndværkernes arbejde med bygningsbevaring

En spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmerne af Dansk Håndværk

**Tendenser i håndværkernes arbejde
med de bevaringsværdige bygninger**

En spørgeskemaundersøgelse blandt medlemmerne
af Dansk Håndværk

Udgivet af Realdania, 2020

Tekst og redaktion: Arne Høi, arkitekt MAA

Elektronisk survey og statistik:

Kennet Thue Nielsen [Methods.dk]

Omslag og grafisk tilrettelæggelse: Frankes

Webpublikation ISBN: Indsæt ISBN

Forord

Denne undersøgelse er en af en række undersøgelser, som Realdania har igangsat for at kvalificere grundlaget for arbejdet med at fremme en levende bygningskultur.

Som en del af dette arbejde er der gennemført interviews med en række interessenter og nøglepersoner, der – i en bred forstand – arbejder med bevaring og udvikling af kulturarven og den eksisterende bygningsmasse. Flere af disse undersøgelser peger på, at de mindre håndværksfirmaer gennem den rådgivning de giver til husejerne, har en stor indflydelse på hvordan vores bygningskultur bevares og udvikles.

Derfor har vi i efteråret 2018 gennemført en spørgeskemaundersøgelse, der skal give et indblik i hvordan håndværkerne selv oplever sig som rådgiver, hvorfra håndværkerne henter deres viden og ikke mindst om der er en overordnet tendens i de råd og den tilgang de forskellige håndværkere og håndværksfirmaer har til den eksisterende bygningsmasse.

Undersøgelsen er udarbejdet af Realdania i samarbejde med institutleder, arkitekt Arne Høi og analysefirmaet Methods samt faglig konsulent i Dansk Håndværk, Mads Okking. Undersøgelsens respondenter er 230 håndværkere, der alle er medlem af Dansk Håndværk, som er en arbejdsgiverforening for små og mellemstore virksomheder inden for håndværk, byggeri, og industri. 44 af medlemmerne er samtidig medlemmer af foreningen af bevaringshåndværkere, der er et åbent netværk af håndværkere med særlig interesse for bygningsbevaring, men uden at der er tale om en form for "certificering".

Undersøgelsens svar skelner derfor imellem det vi har valgt at kalde gruppe 1, som er håndværkere uden en særlig bevaringsprofil og gruppe 2, der er håndværkere, som aktivt har tilkendegivet en særlig interesse for bygningsbevaring. Fakta af undersøgelsen og vurdering af undersøgelsens validitet er uddybet i det afsluttede afsnit "Fakta om undersøgelsen" s. 17.

Data er indsamlet i april 2019

Respondenterne er stillet spørgsmål omkring følgende:

1. Hvilke råd giver håndværkerne til husejerne? (Belyst gennem en case)
2. Hvorfra henter håndværkerne råd og vejledning?
3. Hvordan er håndværkernes samarbejde med kunderne?
4. Hvordan er adgangen til byggematerialer, der er knyttet til den traditionelle byggeskik?
5. Håndværkerne og de fredede og bevaringsværdige bygninger

Spørgsmålene er stillet i et skema, der er udfyldt ved afkrydsning af givne svarmuligheder. Desuden har der været mulighed for at besvare og kommentere de enkelte spørgsmål i fritekstfelter.

Som en del af undersøgelsen har vi også bedt deltagerne om at reflektere over følgende spørgsmål:

- Hvor ser du de største udfordringer for håndværksfagene i dag i forhold til arbejdet med den ældre bygningsmasse?
- Har du gode råd til hvordan man kan løse disse udfordringer?

Sammenfatning

Formålet med denne undersøgelse har været at få en kvalificeret indikation af, hvordan de små og mellemstore håndværksfirmaer arbejder med den eksisterende ældre boligmasse, og i hvilket omfang de fungerer som rådgiver for husejerne. Samtidig har det været ønsket at få et billede af, hvorfra håndværkerne henter deres viden, og hvem de spørger til råds.

Undersøgelsen tager afsæt i en case med et enfamiliehus, der er opført i 1926, og som i dag fremstår stort set uændret. Til at vurdere, om de bygningsarbejder, som foreslås, styrker eller svækker bygningens bevaringsværdier, har vi anvendt anbefalingerne i hhv. Slots- og Kulturstyrelsens "Information om Bygningsbevaring" og Socialministeriets vejledning "Bevaringsværdige bygninger: Sikring af bevaringsværdier".

Svarene fra håndværkerne peger overordnet på, at hovedparten ønsker at fastholde det oprindelige udtryk, når man spørger ind til de karaktergivende elementer i bygningens klimaskærm:

For det teglhængte tag anbefaler hovedparten at fastholde det eksisterende udtryk, tagform og konstruktion med muret rygning ved en istandsættelse [60% af gruppe 1 og 88% af gruppe 2]. 20% af gruppe 1 anbefaler dog at omlægge de røde vingetegl til sortglaserede tegl, hvad der – set ud fra et bevaringshensyn – ikke kan anbefales. Fritekstsvarene peger dog på, at et stort antal vil anbefale en løsning med tegl, som ligner de eksisterende med undertag og ventileret rygning.

For den grundmurede facade, anbefaler hovedparten at fastholde og styrke det oprindelige udtryk med blankt murværk gennem reparation af nedbrudte fuger og udskiftning af frostsprængte sten. [82% af gruppe 1 og 88% af gruppe 2]. Kun 1% anbefaler at tyndpudse facaden, hvad der ikke kan anbefales, hvis man ønsker at fastholde bevaringsværdierne.

For de oprindelige trævinduer er der en mere markant tendens til, at håndværkerne anbefaler at skifte originale

bygningssdele til et nyere produkt. Næsten halvdelen af gruppe 1 anbefaler udskiftning til tilsvarende vinduer i træ med indvendigt forsatsvindue, mens 70% af gruppe 2 anbefaler reparation af de eksisterende. Kun 2% anbefaler udskiftning til plastvinduer, men en stor del anbefaler udskiftning til træ-alu vinduer i fritekstsvarene. Løsninger, der ikke anbefales til bevaringsværdige bygninger.

Ser man på den overordnede tendens i svarene i undersøgelsens case, er det altså ikke håndværkerne, som anbefaler nogle af de store synder på de bevaringsværdige bygninger som tyndpuds på blank mur, sortglaseret tegl og plastvinduer. Men man skal dog bemærke, at 20% af gruppe 1 anbefaler at anvende sortglaserede tegl ved omlægning af taget samt, at næsten halvdelen af gruppe 1 anbefaler vinduesudskiftning frem for istandsættelse. Løsningsforslag, som ikke er i overensstemmelsen med Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade, der anbefaler, at man anvender samme tagsten som oprindeligt og, at man istandsætter og energiforbedrer eksisterende vinduer fremfor at skifte ud.

Det skal man være opmærksom på i arbejdet med udvikling og bevaring af den eksisterende bygningsmasse. Ikke mindst i forhold til, at håndværkerne oplever, at de har stor indflydelse på kundernes valg. Undersøgelsen viser nemlig, at 63% af gruppe 1 og 71% af gruppe 2 vurderer at: "Kunderne har stor respekt for vores faglighed og lader os træffe stort set alle beslutninger".

Vil man styrke bevaringsværdierne i den eksisterende bygningsmasse peger undersøgelsen på et potentiale i at udbrede kendskabet til de organisationer, vejledninger og websites, som giver råd og information om bygningsbevaring, der i dag primært benyttes af håndværkerne fra gruppe 2. Undersøgelsen peger også på et potentiale i at informere om bygningsbevaring nogle af de steder, hvor håndværkerne fra gruppe 1, som er lang den største del af håndværkerne, primært henter information – f.eks. gennem producenter, andre rådgivere, Bolius m.fl.

Hvis man ønsker at styrke bevaringsværdierne i den eksisterende bygningsmasse, er håndværkerne en vigtig del af løsningen. Undersøgelsen viser, at der som helhed er stor faglig stolthed, og i fritekstsvarerne afspejles et udbredt ønske om, at man skal værne om og bevare den ældre bygningsmasse. Men, som undersøgelsen også viser, er der forskellige holdninger til, **hvad** bevaringsværdierne er – og til **hvordan** man bedst muligt bevarer og udvikler bygningsmassen.

Case

Hvilke råd giver håndværkerne til husejerne?

Hvad svarer håndværkerne, når man spørger dem om, hvilken løsning de vil anbefale, hvis husejeren spørger dem til råds om en god og langtidsholdbar løsning til tag, facader og vinduer?

For at belyse dette har vi valgt at spørge håndværkerne, hvilke råd de vil give til ejeren af et enfamiliehus, der er opført 1922.

Om huset tilstand er oplyses:

Tag: Ca. 1/3 af tagstenene er nedbrudte og understrygningen er ligeledes nedbrudt. Skorstenen er ikke længere i brug.

Facade: Enkelte fuger er delvis nedbrudte og få sten er frostsprængte.

Vinduer: Oprindelige trævinduer er enkeltlagsglas med kitfals. Der er nedbrudt træ i 8-10 af vinduernes bundrammer og i enkelte karme. Vinduerne er senest malet med oliemaling.

I casen spørger husejeren håndværkerne om råd til, hvordan opgaven kan gribes an, og om der er særlige forhold, man skal være opmærksom på i forhold til ændring af tag og facade. Husejer vil gerne "gøre det rigtig" og beder om fagmandens råd. I første omgang uden hensynet til prisen – og uden at håndværkerne har mulighed for at besigtige huset.



Case

Taget

Spørgsmål til Håndværkerne:

Når du skal give din anbefaling til husets tag, hvilken løsning vil du så anbefale ejeren?

Det svarer håndværkerne:

Hovedparten af både gruppe 1 og gruppe 2 anbefaler at fastholde tagets eksisterende udtryk ved en istandsættelse, dvs. tegl som de eksisterende og en muret rygning. Fritekstsvarene peger dog på, at et stort antal

vil anbefale en løsning med tegl, som ligner de eksisterende, undertag og ventileret rygning, ligesom flere af fritekstsvarene anbefaler genanvendelse af eksisterende tagsten evt. i kombination med genbrugte tegl. Hvad der afviger mest markant fra de almindelige anbefalinger til bevaringsværdige bygninger er, at 19% af gruppe 1 anbefaler sortglaseret tegl.

Samlet set er den overvejende tendens, at håndværkerne giver udtryk for, at de ønsker at bevare husets og tagets oprindelige udtryk.

	Gruppe 1	Gruppe 2
Nyt tag med szortglaseret tegl, undertag og ventileret rygning	19%	-
Omlægning af tag med røde tegl som de eksisterende med muret rygning	60%	88%
Andet [du kan evt. kommentere i næste spørgsmål]	13%	3%
Ved ikke/ikke mit fagområde	8%	10%
Total	100%	100%

Udvalgte kommentarer fra håndværkerne

- Da jeg ikke mener at et hus fra den tid skal have andet end den oprindelige tagsten på igen.
- For at holde bygningens udtryk så det passer til dens byggestil.
- Huset stil skal bevares i stil og ikke stikke ud. Også med henblik med videresalg en dag.
- Huset tager sig rigtigt ud med rød vingetegl. Kombineret med fast undertag af brædder og pap
- I første omgang ville jeg se, hvor meget der kunne genanvendes. Der kunne være at en reparation var rigeligt.
- Jeg har gode erfaringer med brugte tegl, som er i samme kvalitet og måske endda bedre end nye, og så passer de til huset. Rygningen skal mures, rygningbånd giver et helt andet udtryk.
- Jeg ville ikke anbefale sorte tegl. Men det kommer jo an på om der overhoved er grund til et nyt tag eller om men bare kan lave ny understrykning inde fra. Har de problemer med isolering osv.?
- Ville lytte til bygherres ønske, påpege æstetik men umiddelbart tænke fast undertag og røde tegl.
- Hvad kunden kunne ønske sig.
- Sort engoberet tegl, fast undertag, ventileret rygning.

Case

Facaden

Spørgsmål til Håndværkerne:

Når du skal give din anbefaling til husets facade, hvilken løsning vil du så anbefale ejeren?

Det svarer håndværkerne:

Hovedparten af både gruppe 1 og gruppe 2 anbefaler løsninger, der fastholder og styrker facadens oprindelige udtryk.

Således anbefaler 82% af gruppe 1 og 88% af gruppe 2, at reparere de nedbrudte fuger og erstatte frostsprængte sten med tilsvarende sten.

Det er en meget lille del [blot 1%], der vil anbefale at ændre facadens udtryk ved at påføre tyndpuds, [en løsning der afviger markant fra anbefalingerne i Slots- og Kulturstyrelsens Informationsblade] hvad flere direkte fraråder i kommentarerne.

Når du skal give din anbefaling til husets facade, hvilken løsning vil du så anbefale ejeren?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Overfladebehandling med tyndpuds	1%	-
Delvis reparation af fuger og udskiftning af defekte sten med samme mørtel, sten og fugetype som eksisterende	82%	88%
Andet [du kan evt. kommentere i næste spørgsmål]	5%	-
Ved ikke/ikke mit fagområde	12%	13%
Total	100%	100%

Udvalgte kommentarer fra håndværkerne

- Billigst og holder længst, huset ser pænt ud og ingen grund til at lægge hverken puds eller andet på.
- Eventuelt give pris på komplet omfugning. Aldrig tyndpudse på godt murværk.

- Hvis pris ligegyldig: Omfugning af hele huset, så alle fuger er ens og alle fuger er udbedret. Samtidig udskiftes nødvendige mursten. Således fremstår facaden total ny og i orden.
- Maling er total no go. Tyndpuds er en dårlig løsning her. Den eksisterende bløde kalkmørtel arbejder for meget til den cementbaserede tyndpuds.

Case

Vinduerne

Spørgsmål til Håndværkerne:

Når du skal give din anbefaling til husets vinduer, hvilken løsning vil du så anbefale ejeren?

Det svarer håndværkerne:

Undersøgelsen peger på en meget tydelig tendens til at anbefale trævinduer fremfor plastvinduer, men der er stor forskel på gruppe 1 og gruppe 2 om hvorvidt man anbefaler udskiftning eller reparation. Næsten halvdelen af gruppe 1 anbefaler udskiftning til tilsvarende vinduer i træ med indvendigt forsatsvindue, mens 70% af gruppe 2 anbefaler reparation af de eksisterende

suppleret med indvendige forsatsrammer eller koblede rammer med energiglas.

Kun 2% af gruppe 1 vil anbefale "plastvinduer". I fritekstsvarene skriver flere, at det afhænger af tilstanden på de eksisterende vinduer – og dermed prisen om man anbefaler istandsættelse. En stor del anbefaler udskiftning til træ-alu vinduer i fritekstsvarene.

Der er en tydelig forskel på gruppe 1 hvor kun 16% vil anbefale reparation mod gruppe 2, hvor 70% vil anbefale reparation. Forklaringen på denne forskel i tilgang og viden, kan måske findes i svarene i det følgende spørgsmål om, hvorfra håndværkerne henter deres viden.

Når du skal give din anbefaling til husets vinduer, hvilken løsning vil du så anbefale ejeren?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Udskiftning af eksisterende vinduer til plastvinduer i en opdeling med tværpost og lodpost, der minder om de eksisterende	2%	-
Udskiftning af eksisterende vinduer til nye plastvinduer i samme størrelse og opdeling som eksisterende med termoruder	1%	-
Udskiftning af eksisterende vinduer til nye tilsvarende sidehængte træ i samme størrelse, opdeling og konstruktion med i	49%	5%
Istandsættelse af de eksisterende vinduer suppleret af indvendige forsatsruder eller koblede rammer med energiglas. Dvs.	16%	70%
Andet [du kan evt. kommentere i næste spørgsmål]	20%	3%
Ved ikke/ikke mit fagområde	11%	23%
Total	100%	100%

Udvalgte kommentarer fra håndværkerne

- Det her er vi meget opmærksomme på vores virksomhed!! Alle oprindelig vinduer som kan reddes, SKAL reddes.
- Det kommer an på vinduernes tilstand om hvorvidt der anbefales udskiftning eller renovering af eksisterende.

- Er ikke rentabelt at lave reparation på eksisterende vinduer og de er ikke økonomiske på energidelen.
- Aldrig plast. Synes det lyder til der er for meget arbejde med de gamle. Det bliver for dyrt med rep og fortsat på dem.
- Jeg ville vurdere hvor medtaget vinduerne er. Restaurerer hvis det giver mening. Ellers udskifte til vinduer så tæt på de originale som muligt.

Hvorfra henter håndværkerne råd og vejledning

Spørgsmål til Håndværkerne:

Har I oplevet, at I mangler viden og teknikker til at løse særlige opgaver på eksisterende bygninger?

Det svarer håndværkerne:

Kun godt en fjerdedel [28%] af gruppe 1 oplever at de mangler viden til at løse særlige opgaver på eksisterende bygninger.

Tallet er markant anderledes for gruppe 2, hvor 40% svarer, at de har oplevet at mangle viden.

Har I oplevet, at I mangler viden og teknikker til at løse særlige opgaver på eksisterende bygninger?	Gruppe 1		Gruppe 2	
Ja	28%		40%	
Nej	53%		45%	
Ved ikke	19%		15%	
Total	100%		100%	

Spørgsmål til Håndværkerne:

Hvor henter I råd og vejledning, hvis I er i tvivl om hvordan en opgave på en eksisterende bygning skal løses?

Det svarer håndværkerne:

Gruppe 1 henter primært deres viden fra arkitekter og ingeniører samt fra producenter og leverandører. Gruppe 2 henter primært deres viden fra arkitekter og ingeniører, fra deres kollegaer i netværket for bevaringshåndværkere og fra rådgivere, der er specialiserede i bygningsbevaring [Center for Bygningsbevaring, Raadvad]

Den markante forskel imellem gruppe 1 og gruppe 2 er, at gruppe 1 ikke henter viden fra kilder, der har specifikke kompetencer inden for bygningsbevaring/kulturarv, mens gruppe 2 primært henter viden fra specialiserede organisationer og foreninger, fra andre bevaringshåndværkere samt fra efteruddannelse og kurser.

Det er også bemærkelsesværdigt, at gruppe 1 ikke angiver efteruddannelse og kurser som en af de mest syv anvendte steder/metoder til at hente ny viden.

Gruppe 1: Hvor henter I råd og vejledning, hvis I er i tvivl om hvordan en opgave på en eksisterende bygning skal løses?

	Pct.
Arkitekter eller ingeniører	66%
Prod. og leverand. af byggematerialer	50%
Kollegaer	48%
BYGERFA	32%
Google	23%
SBI	23%
Brancheorganisationer	22%

Gruppe 2: Hvor henter I råd og vejledning, hvis I er i tvivl om hvordan en opgave på en eksisterende bygning skal løses?

	Pct.
Kollegaer	66%
Arkitekter eller ingeniører	58%
Foreningen for Bevaringshåndværkere	53%
Center for Bygn.bevaring [Raadvad]	50%
Prod. og leverand. af byggematerialer	33%
Efteruddannelse og kurser	30%
Den lokale bevaringsforening	18%

Spørgsmål til Håndværkerne:

Kender du nogle af de følgende organisationer og deres sider på internettet med råd og vejledning om bygningsbevaring?

Det svarer håndværkerne:

Den mest kendte og anvendte kilde med råd og vejledning blandt gruppe 1 er Bolius, som 35% kender og bruger. Ca. 1/5 (hhv. 19% og 20%) af gruppe 1 kender og bruger også hhv. Center for Bygningsbevaring, Raadvad og Slots- og Kulturstyrelsens information om Bygningsbevaring, der er målrettede mod bygningsbevaring.

Den mest kendte og brugte sider for gruppe 2 er "Center for Bygningsbevaring i Raadvad" (62%) og Slots- og Kulturstyrelsens information om bygningsbevaring (55%).

Man skal bemærke, at de fire valgte organisationer har vidt forskellige formål, budgetter og målgrupper. Siderne fra Slots og Kulturstyrelsen, Center for Bygningsbevaring, Raadvad er koordinerede og henvendt til både håndværkere, rådgivere og husejere. Byggefilm er indholdsmæssigt koordineret med Slots- og Kulturstyrelsen og Raadvads anvisninger og primært rettet mod håndværkere. Historiske Huse og Bolius er primært henvendt til husejere og Bolius har ikke en særlig profil omkring kulturarv og bevaring.

Kender du nogle af de følgende organisationer og deres sider på internettet med råd og vejledning om bygningsbevaring?

Byggefilm.dk	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja – kender og bruger	6%	38%
Ja – kender men bruger ikke	19%	23%
Nej – kender ikke	75%	38%
Total	100%	100%
Slots og Kulturstyrelsen/Information om Bygningsbevaring	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja – kender og bruger	20%	55%
Ja – kender men bruger ikke	30%	33%
Nej – kender ikke	49%	13%
Total	100%	100%
Historiske Huse.dk/Bygningskultur.dk	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja – kender og bruger	9%	30%
Ja – kender men bruger ikke	20%	65%
Nej – kender ikke	71%	5%
Total	100%	100%
Bolius	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja – kender og bruger	35%	15%
Ja – kender men bruger ikke	43%	53%
Nej – kender ikke	22%	33%
Total	100%	100%
raadvad.dk/Bygningsbevaring.dk	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja – kender og bruger	19%	62%
Ja – kender men bruger ikke	30%	31%
Nej – kender ikke	51%	8%
Total	100%	100%

Hvordan er håndværkernes samarbejde med kunderne

Spørgsmål til Håndværkerne:

Hvad siger håndværkerne, når man spørger om kunderne lytter til dem og spørger om kunderne har respekt for deres faglighed?

Det svarer håndværkerne:

Over halvdelen af de medvirkende i undersøgelsen er helt eller delvist enige i udsagnet: "ja, Kunderne har stor

respekt for vores faglighed og lader os træffe stort set alle beslutninger".

Det gælder for 63% af gruppe 1 og for 71% af gruppe 2.

Kun 2% af håndværkerne er helt enige i udsagnet "Kunderne lytter ikke og er ikke interesserede i vores forslag. Kunderne ved selv, hvad de vil have".

Spørgsmål: handler om dine generelle erfaringer med, hvor meget kunderne lytter til de forslag, du kommer med.

Spørgsmålet skal ses som en diskussion mellem to personer [A og B].

Vi beder sig vælge det svar, som generelt passer bedst med dine erfaringer.

A siger: Kunderne lytter ikke og er ikke interesserede i vores forslag. Kunderne ved selv, hvad de vil have.

B siger: Kunderne har stor respekt for vores faglighed og lader os træffe stort set alle beslutninger.

	Gruppe 1	Gruppe 2
Helt ening med A	2%	-
Delvist enig med A	27%	13%
Hverken enig med A eller B	8%	16%
Delvist enig med B	37%	39%
Helt enig med B	26%	32%
Total	100%	100%

Adgangen til byggematerialer knyttet til den traditionelle byggeskik

Til arbejdet med bygningsbevaring og den traditionelle byggeskik knytter sig brug af særlige materialer som f.eks. kalk, linoliemaling og træbjærene. Materialer, der har været ude af markedet i en årrække, og som ikke føres i alle byggeområder, men som igen er ved at få en opblomstring.

Brugen af rette materialer er central i både Slots- og Kulturstyrelsens sider "Information om Bygningsbevaring" og i anvisningerne fra Center for Bygningsbevaring, Raadvad.

Vi har derfor spurgt håndværkerne, om de oplever at det er let eller svært at skaffe byggematerialer eller specialprodukter til ældre bygninger (f.eks. kalk, linoliemaling, træbjærene)?

Hertil svarer ca. ¾ at det er overvejende let (gruppe 1 med 76% og gruppe 2 med 73%).

Spørgsmål: Oplever du, at det er let eller svært at skaffe byggematerialer eller specialprodukter til ældre bygninger (f.eks. kalk, linoliemaling, træbjærene)?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Overvejende let	76%	73%
Overvejende svært	24%	27%
Total	100%	100%

Håndværkerne og de fredede og bevaringsværdige bygninger

De fredede og bevaringsværdige bygninger udgør en forholdsvis lille andel af den samlede bygningsmasse i Danmark. De fredede bygninger udgør ca. 0,2 % og udpeges af Slots- og Kulturstyrelsen. De bevaringsværdige bygninger udpeges og forvaltes lokalt i kommunerne, og der er ikke foretaget vurdering af bygningernes bevaringsværdi i alle områder af landet. Det officielle skøn på hvor mange bevaringsværdige bygninger, der er i Danmark, er 300.000. Dvs. ca. 3-5% af den samlede bygningsmasse.

Der er ikke særlige certificeringsordninger for de håndværkere, der udfører arbejde på de fredede og bevaringsværdige bygninger – men Slots- og Kulturstyrelsen eller den kommunale forvaltning kan stille særlige krav til materialer og udførelse af arbejdet.

Undersøgelsen peger på, at både gruppe 1 og gruppe 2 arbejder på både fredede og bevaringsværdige bygninger. Fritekstsvarene peger på, at et stort antal af håndværkerne forholder sig til, om bygningen er udpeget som fredet eller bevaringsværdig. Enten ved at spørge myndigheder eller ved at gøre husejer opmærksom på, at det er deres ansvar at oplyse eventuelle forhold omkring bygningens frednings- eller bevaringsværdi. Hvis der er arkitekt eller ingeniør på opgaven, forventer håndværkerne typisk, at rådgiver har undersøgt og oplyst dette.

Blandt gruppe 1 svarer ca. 1/5 at de har en særlig profil indenfor bygningsbevaring. Det samme svarer 4/5 af gruppe 2.

I gruppe 1 har knap halvdelen (49%) udført arbejder på bevaringsværdige bygninger og knap 1/3 (31%) udført arbejde på fredede bygninger inden for det seneste år. I gruppe 2. har 90% løst opgaver på de bevaringsværdige bygninger, og 79% løst opgaver på de fredede bygninger.

Ca. halvdelen af gruppe 1 undersøger, om et hus er fredet eller bevaringsværdigt, inden de løser opgaver på det, mens 78% af gruppe 2 undersøger dette.

I gruppe 1 undersøger over halvdelen (55%), om bygningen er fredet eller bevaringsværdig, mens det for bevaringshåndværkerne er over 3/4 (78%).

Fritekstsvarene indikerer, at den primære kilde er bygningens ejer eller en tilknyttet arkitekt eller ingeniør. Derudover er de almindeligste kilder kommuneatlas eller Slots- og Kulturstyrelsens hjemmeside eller den tekniske forvaltning.

Undersøger du/dit firma om et hus er fredet eller bevaringsværdigt, når I arbejder med det?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja	55%	78%
Nej	45%	22%
Total	100%	100%

Har I en særlig profil forhold til bygningsbevaring?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja	21%	80%
Nej	79%	20%
Total	100%	100%

Har I indenfor det seneste år løst opgaver på bevaringsværdige bygninger?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja	49%	90%
Nej	51%	10%
Total	100%	100%

Har I indenfor det seneste år løst opgaver på fredede bygninger?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja	31%	79%
Nej	69%	21%
Total	100%	100%

Undersøger du/dit firma om et hus er fredet eller bevaringsværdigt, når I arbejder med det?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja	55%	78%
Nej	45%	22%
Total	100%	100%

Har du kendskab til hvad forskellen på en fredet og en bevaringsværdig bygning er?

	Gruppe 1	Gruppe 2
Ja	75%	97%
Nej	25%	3%
Total	100%	100%

Hvor ser du de største udfordringer for håndværksfagene i dag i forhold til arbejdet med den ældre bygningsmasse?

Vi har i undersøgelsen spurgt håndværkerne om hvor de ser de største udfordringer for håndværksfagene i forhold til arbejdet med den ældre bygningsmasse og bedt dem svare i fritekst. De overordnede tendenser i svarene kan inddeles i de nedenstående hovedgrupper:

Kompetencer

Der er en generel opfattelse af, at de eksisterende uddannelser på fagskolerne ikke er tilstrækkeligt fokuseret på bygningsbevaring eller arbejdet med den eksisterende bygningsmasse, ligesom flere peger på manglen på gode efteruddannelses tilbud for håndværkere.

Flere peger på, at der generelt er et begrænset kendskab til traditionel byggeskik blandt de fleste håndværkere.

Enkelte peger også på, at [nyuddannede] arkitekter og rådgivere også mangler viden og kunnen om håndværk, materialer og bygningsbevaring.

Materialer

I fritekstsvarene peger flere på, at det er vanskeligt at få de rette byggematerialer i trælasten – f.eks. bliver der peget på udfordringerne ved at skaffe ler og kalkbaserede mørtler samt tømmer af en god kvalitet. Dette skal dog læses i sammenhæng med at ca. 3/4 svarer at det ikke er overvejende let at skaffe disse, på spørgsmålet i undersøgelsen.

Økonomi

Et stort antal peger på, at kunderne foretrækker kortsigtede løsninger, der er de billigste her og nu, men som ikke understøtter ønsket om god håndværksmæssig kvalitet eller god byggeskik. At kunderne ønsker "vedligeholdelsesfrie" materialer. "Folk skal indse at kvalitet og håndværk er dyrt på kort sigt men billig på lang sigt". Endelig peger enkelte på udfordringen med at belåne bygninger i dele af landet, hvor ejendomspriserne er lave.

Energikrav, isolering

Her peger et stort antal på udfordringen med at kombinere kravet til isolering med det traditionelle håndværk og med at fastholde bygningens udtryk. Konkret peger mange på de tekniske udfordringer, der knytter sig til brugen af dampspærre.

Har du gode råd til hvordan man kan løse disse udfordringer?

Styrk respekten for faget

Et gennemgående råd er at synliggøre håndværkernes kompetencer og som en skriver: Gøre det legitimt at være dygtig og engageret i sit håndværk – som kokkene har gjort det.

Det anbefales generelt, at man italesætter værdien af "det gode håndværk".

Kompetencer

Det bliver fra flere anbefalet, at man i højere grad prioriterer arbejdet med bygningsbevaring og istandsættelsesprincipper på fagskolerne - evt. som en særlig linje. Flere efterlyser også både kurser og længerevarende efteruddannelse i dette, ligesom man peger på nødvendigheden af, at faglærere også har de nødvendige kompetencer inden for bygningsbevaring. Helt konkret anbefales det at få gang i en restaureringsuddannelse for håndværkere igen.

Det anbefales også at synliggøre kompetencerne – f.eks. gennem et register, hvor man kan se de enkelte firmaers og håndværkeres specialkompetencer.

Flere anbefaler også, at man [gen]etablerer mulighed for gratis rådgivning til håndværkere og husejere samt,

at man etablerer et videncenter og pjecer med information og kurser.

Det anbefales, at både arkitekter og håndværkere skal have større fokus på restaurering, konstruktiv beskyttelse og materialelære i deres uddannelse.

Økonomi

Flere foreslår, at der bør være mulighed for at søge om tilskud til arbejder, der understøtter bevaringsværdierne.

Energikrav og isolering

Det bliver foreslået, at man kan have særlige krav til energiforbedring, som også tager hensyn til bevaringsværdierne samt, at man skal være opmærksom på at tale CO2 forbrug ved opførelse af nye huse i forhold til de eksisterende bygninger.

Lovgivning og myndighed

Det anbefales at man etablerer et site, hvor man via adressen kan sætte sig ind i om bygningen er udpeget som fredet eller bevaringsværdig og hvor det er mere overskueligt at se, hvad man må fortage sig på bygningen.

Fakta om undersøgelsen

Undersøgelsen er gennemført blandt håndværkere, som er medlem af Dansk Håndværk.

Spørgeskemaet er udsendt til 814 håndværkere og vi har modtaget svar fra 263 respondenter. Det giver undersøgelsen en samlet svarprocent på 32,3 %. Det skal bemærkes, at 230 respondenter har gennemført spørgeskemaet i sin fulde længde mens 33 respondenter enten er faldet fra undervejs eller har sprunget spørgsmålene over. I tabellen nedenfor præsenteres et overblik over undersøgelsens svarprocent(er) samt overvejelser om undersøgelsens repræsentativitet. Analyserne bygger på svar fra håndværkere, der alle er medlem af Dansk Håndværk, som er arbejdsgiverforening for små og mellemstore virksomheder inden for håndværk, byggeri, og industri. Data er indsamlet i april 2019 i samarbejde med Dansk Håndværk.

I tabellens to første kolonner ses antallet af respondenter, der har besvaret undersøgelsen (opgjort på fire hovedgrupper) samt det tilsvarende antal respondenter i populationen (medlemmer af Dansk Håndværk). I tabellens kolonne tre ses undersøgelsens samlede svarprocent samt svarprocenten opgjort for hver af de fire hovedgrupper. Tallene viser, at respondenter, som både er medlemmer af Dansk Håndværk samt foreningen Danske Bevaringshåndværkere har klart den højeste svarprocent på 63,8. Blandt medlemmer fra murerfaget er svarprocenten næsten 41 mens den

blandt medlemmer fra tømrer og bygningsnedkerfaget ligger på 30 procent. Blandt de øvrige medlemmer ligger svarprocenten meget lavt omkring 12 procent.

I tabellens to sidste kolonner kan vi få et indblik i undersøgelsens repræsentativitet. Undersøgelsen viser hvor en stor procentdel af stikprøven hver af de fire grupper repræsenterer og i sidste kolonne ses de tilsvarende tal for populationen (dvs. medlemmerne af Dansk Håndværk). Tabellen viser, at medlemmerne fra Danske bevaringshåndværkere er klart overrepræsenterede i undersøgelsen mens de "øvrige" medlemmer er klart underrepræsenterede.

Hvad er så validiteten af undersøgelsens resultater? Her er to centrale pointer at fremføre. For det første: Undersøgelsen er ikke repræsentativ i forhold til medlemmerne af Dansk Håndværk. Hovedårsagen er, at medlemmerne af Dansk Håndværk, som også er medlem af foreningen "Danske Bevaringshåndværkere" er overrepræsenterede i undersøgelsen. En række supplerende analyser viser, at de "Danske bevaringshåndværkere" har et langt større engagement i bevaringsværdige bygninger end de øvrige respondenter. Analyserne viser desuden, at de "Danske bevaringshåndværkere" i langt højere grad besvarer spørgsmålene ud fra de standarder, som er påkrævet, for at håndtere de bevaringsværdige og fredede bygninger.

Oversigt over svarprocenter og repræsentativitet

	Stikprøve	Population	Svarpct.	Stikprøve	Population
Tømrer og bygningsnedkerforretninger	174	578	30,1%	66,2%	71,1%
Danske Bevaringshåndværkere	44	69	63,8%	16,7%	8,5%
Murerforretning	35	86	40,7%	13,3%	10,6%
Øvrige	10	81	12,3%	3,8%	10,0%
Total	263	814	32,3%	100%	100%

For det andet: Den manglende repræsentativitet for den samlede stikprøve er imidlertid ikke noget problem i denne præsentation. Årsagen er, at hovedparten af rapportens tabeller indeholder en opdeling af respondenterne mellem hhv. "almindelige medlemmer af Dansk Håndværk" (gruppe 1) samt "medlemmer af Dansk Håndværk, som også er medlem af Danske Bevaringshåndværkere (gruppe 2). Hermed kommer overrepræsentationen af

Danske Bevaringshåndværkere ikke til at påvirke svarfordelingerne fra de resterende respondenter.

Bemærk desuden, at den lille overrepræsentation af murerfaget samt den mindre underrepræsentation af tømrer- og bygningsnedkere samt øvrige ikke får nogen praktisk betydning. Supplerende analyser viser, at de tre grupper i meget høj grad svarer ens.

Undersøgelsens spørgsmål

Hvilken faglig baggrund har du (sæt ét kryds)?

- (1) Murer
- (2) Maler
- (3) Tømrer/snedker
- (4) Andet (skriv venligst) _____

Hvilke fag er repræsenteret i dit firma (sæt evt. flere krydser)

- (1) Murer
- (2) Maler
- (3) Tømrer/snedker
- (4) Andet (skriv venligst) _____

Hvilken stilling har du i det firma hvor du er ansat (skriv svar)?

Hvor mange årsværk var der i 2018 i gennemsnit ansat i dit firma - inkl. evt. administrativt personale (skriv tallet '1' hvis firmaet kun består af dig)?

Hvor stor en procentdel af tiden brugte dit firma sidste år på istandsættelse, ombygning eller tilbygning til eksisterende bygninger (skriv et cirka-tal mellem 0 og 100)?

Rådgivning til husejere

I det følgende er der et tænkt eksempel og nogle løsningsforslag. Vi beder dig om at krydse af, hvilken løsning, der er nærmest på den du vil anbefale husejeren, hvis han/hun spørger dig til råds om en god og langtidsholdbar løsning.

Vi er klar over, at man ikke kan give et grundigt svar på det grundlag vi præsenterer dig for på den følgende side. Men vi beder dig om at dit svar afspejler de metoder, materialer og principper I helst anbefaler.

Her ser du et billede af vores case



Informationer om bygningen

Bygningen er opført 1922 og anvendes til boligformål.

Understrykning er nedbrudt og ca. 1/3 af tagstenene er nedbrudte. Skorstenen er ikke længere i brug. Enkelte fuger delvis nedbrudte og enkelte sten er frostsprængte. Vinduerne er de oprindelige trævinduer enkeltlagsglas med kitfals. Det vurderes, at der er nedbrudt træ i 8-10 bundrammer og i enkelte karme. Vinduerne er senest malet med oliemaling.

Ejer spørger om råd til hvordan opgaven kan gribes an og om der særlige forhold man skal være opmærksom på i forhold til ændring af tag og facade. Ejer vil gerne "gøre det rigtigt" og beder om fagmandens råd. I første omgang uden hensynet til prisen.

HUSETS TAG

Når du skal give din vurdering af husets tag, hvilken løsning ville du så anbefale ejeren (sæt ét kryds)?

- (1) Nyt tag med sortglaseret tegl, undertag og ventileret rygning
- (2) Tegllignende metalpladetag, opretning af opskalkning og evt. fjernelse af skorsten
- (3) Omlægning af tag med røde tegl som de eksisterende med muret rygning
- (4) Andet

Hvilke fag er repræsenteret i dit firma (sæt evt. flere krydser)

- (1) Murer
- (2) Maler
- (3) Tømrer/snedker
- (4) Andet (skriv venligst) _____

Hvis du har lyst kan du her kommentere, hvorfor du vil anbefale ejeren den løsning

HUSETS FACADE

Når du skal give din vurdering af husets facade, hvilken løsning ville du så anbefale ejeren (sæt ét kryds)?

- (1) Overfladebehandling med tyndpuds
- (2) Overfladebehandling med maling
- (3) Overfladebehandling ved kalkning
- (4) Delvis reparation af fuger og udskiftning af defekte sten med samme mørtel, sten og fugetype som eksisterende
- (5) Andet

Hvis du har lyst kan du her kommentere, hvorfor du vil anbefale ejeren den løsning

HUSETS VINDUER

Når du skal give din vurdering af husets vinduer, hvilken løsning ville du så anbefale ejeren (sæt ét kryds)?

- (1) Udskiftning af eksisterende vinduer til plastvinduer i en opdeling med tværpost og lodpost, der minder om de eksisterende
- (2) Udskiftning af eksisterende vinduer til nye plastikvinduer i samme størrelse og opdeling som eksisterende med termoruder, påsatte sprosser
- (3) Udskiftning af eksisterende vinduer til nye tilsvarende sidehængte træ i samme størrelse, opdeling, konstruktion med indvendige forsatsrammer eller koblede rammer med energiglas
- (4) Istandsættelse af de eksisterende vinduer suppleret af indvendige forsatsruder eller koblede rammer med energiglas. Dvs. snedkerreparation, afrensning og malerbehandling
- (5) Andet

Hvis du har lyst kan du her kommentere, hvorfor du vil anbefale ejeren den løsning

Fredede og bevaringsværdige bygninger

	Ja	Nej	Ved ikke
Har I indenfor det seneste år løst opgaver på bevaringsværdige bygninger?	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>
Har I indenfor det seneste år løst opgaver på fredede bygninger?	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>
Har I en særlig profil i forhold til bygningsbevaring?	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>

Det næste spørgsmål handler om dine generelle erfaringer med, hvor meget kunderne lytter til de forslag, du kommer med. Spørgsmålet skal ses som en diskussion mellem to personer [A og B]. Vi beder sig vælge det svar, som generelt passer bedst med dine erfaringer.

A siger: Kunderne lytter ikke og er ikke interesserede i vores forslag. Kunderne ved selv, hvad de vil have.

B siger: Kunderne har stor respekt for vores faglighed og lader os stort set tage alle beslutninger.

Er du mest enig med A eller B?

- (1) Helt enig med A
- (2) Delvist enig med B
- (3) Hverken enig med A eller B
- (4) Delvist enig med B
- (5) Helt enig med B
- (6) Ved ikke

Hvor henter I råd og vejledning, hvis I er i tvivl om hvordan en opgave på en eksisterende bygning skal løses (sæt evt. flere krydser)?

- | | | | |
|------------------------------|-----------------------------|-------------------------------|--|
| (1) <input type="checkbox"/> | Kollegaer | (10) <input type="checkbox"/> | BYGERFA |
| (2) <input type="checkbox"/> | De tekniske skoler | (11) <input type="checkbox"/> | Bolius |
| (3) <input type="checkbox"/> | Efteruddannelse og kurser | (12) <input type="checkbox"/> | Center for Bygningsbevaring (Raadvad) |
| (4) <input type="checkbox"/> | Brancheorganisationer | (13) <input type="checkbox"/> | Producenter og leverandører af byggematerialer |
| (5) <input type="checkbox"/> | Arkitekter eller ingeniører | (14) <input type="checkbox"/> | Den lokale bevaringsforening |
| (6) <input type="checkbox"/> | Museerne | (15) <input type="checkbox"/> | Foreningen for Bevaringshåndværkere |
| (7) <input type="checkbox"/> | Teknisk forvaltning | (16) <input type="checkbox"/> | Youtube |
| (8) <input type="checkbox"/> | Teknologisk institut | (17) <input type="checkbox"/> | Google |
| (9) <input type="checkbox"/> | SBI | (18) <input type="checkbox"/> | Andet (sæt kryds og skriv gerne hvor) _____ |

Har I oplevet, at I mangler viden og teknikker til at løse særlige opgaver på eksisterende bygninger – f.eks. krav om særlige fuger, kvaderpuds eller malerteknikker?

- (1) Ja
(2) Nej
(3) Ved ikke

Hvis ja – hvad gør I så?

Kender du nogle af de følgende organisationer og deres sider på internettet med råd og vejledning om bygningsbevaring?

	Ja – jeg kender og bruger denne side	Ja – jeg kender siden men har ikke brugt den	Nej – jeg kender ikke siden	Ved ikke
Slots og Kulturstyrelsen/Information om Bygningsbevaring	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>	(4) <input type="checkbox"/>
Historiske Huse.dk/Bygningskultur.dk	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>	(4) <input type="checkbox"/>
raadvad.dk/bygningsbevaring.dk	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>	(4) <input type="checkbox"/>
raadvad.dk/bygningsbevaring.dk	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>	(4) <input type="checkbox"/>
Byggefilm.dk	(1) <input type="checkbox"/>	(2) <input type="checkbox"/>	(3) <input type="checkbox"/>	(4) <input type="checkbox"/>

Oplever du, at det er let eller svært at skaffe byggematerialer eller specialprodukter til ældre bygninger (f.eks. kalk, linoliemaling, træbjærene)?

- (1) Overvejende let
(2) Overvejende svært
(3) Ved ikke

Hvis ja – hvordan undersøger I det typisk?

Hvor ser du de største udfordringer for håndværksfagene i dag i forhold til arbejdet med den ældre bygningsmasse (skriv gerne et svar)?

Har du gode råd til hvordan man kan løse disse udfordringer (skriv gerne et svar)?

Må vi kontakte dig hvis vi har yderligere spørgsmål?

- (1) Ja (skriv gerne mailadresse/telefonnummer) _____
- (2) Nej